

راهکارهای تقویت محبت در خانواده براساس آیات و روایات

زهرا همتی

چکیده

یکی از برترین و گرانبها ترین گوهر وجودی انسان مهر و محبت است ؛ و دین اسلام اهمیت زیادی برای محبت در خانواده قائل است ؛ و حفظ آن را برای خانواده ضروری می داند. مسئله مهم در دنیای امروز کم رنگ شدن و از بین رفتن محبت در خانواده است. هدف از این پژوهش بررسی جایگاه محبت و راهکارهای ایجاد آن و آثار آن در خانواده است. در این مقاله از روش توصیفی و تحلیلی و از منابع دینی همچون قرآن مجید ، روایات معصومین علیه السلام ، کتب و مقالات بهره گرفته شده است؛ و راهکارهای مختلف ایجاد محبت میان اعضای خانواده و آثار عملی محبت را با توجه به منابع مذکور ذکر نموده ایم و به هر کدام از آن ها خواهیم پرداخت

کلید واژه ها: محبت، خانواده، آموزه های اسلامی، راهکار، تقویت محبت

مقدمه

از آنجا که خانواده اصلی ترین نقش در شکل گیری عقاید، افکار، رفتار، نگرش و شخصیت ور فردی دارد؛ می توان گفت که خانواده اولین آموزشگاه انسان است. و همچنین اصل مهم در خانواده های مومن و قرانی وجود محبت در خانواده می باشد. و وجود این امر اساسی در خانواده مورد تایید ملت ها با فرهنگ های مختلف نیز می باشد. از آنجا که هدف اصلی خلقت انسان رسیدن به رشد، کمال و سعادت است؛ افرادی که در کودکی در خانواده باومهر و محبت و تحت حمایت خانواده رشد می کنند، سریع تر به این رشد و کمال دست می یابند. اما مسئله که توجه همه را به خود جلب کرده است کم رنگ شدن و حتی از بین رفتن محبت در خانواده است؛ با وجود آیات و روایات و سفارش های اهل بیت علیهم السلام که دال بر اهمیت و ضرورت محبت در خانواده است. متأسفانه افراد زیادی هستند که از شیوه ابراز محبت به اعضای خانواده و اطرافیان خود آگاهی لازم را ندارند و این امر باعث بوجود آمدن مشکلات فردی و اجتماعی زیادی شده که حتی پیامدهای غیر قابل جبرانی دارد. هرچند پژوهش های در زمینه نقش محبت در خانواده و جامعه انجام شده حال آنکه در مقاله حاضر با روش توصیفی و تحلیلی به این پرسش پاسخ خواهیم داد که راهکارهای تقویت محبت در خانواده از نظر آیات و روایات چیست؟

مفهوم شناسی

الف) محبت

محبت از ریشه حب ، مأخوذ از تازی ، دوستی و مهربانی ، مودت، عشق و نیک خواهی و خیر اندیشی (نفیسی، ۱۳۵۵، جلد ۵، ص ۳۱۵۸) خانواده: اهل خانه و اهل البیت و خانه (همان ، ج ۲، ص ۱۳۱۹)

ب) خانواده

خانواده اولین و مهم ترین نهادی است که زن و مرد با هم فکری و تفاهم همراه با مهر و محبت آن را تشکیل می دهند. صفایی زندگی با حاکمیت عشق و علاقه بر محیط زندگی و معاشرت است. و اگر دوستی و علاقه نباشد، زندگی جهنمی سوزان و فضایی سرد و بی روح خواهد داشت. ابراز عشق و محبت در محیط خانواده میان زن و مرد و نیز نسبت به فرزندان خانه را به بهشت تبدیل می کند. (داود آبادی، ۱۳۹۸)

جایگاه محبت در آموزه‌ی اسلامی

محبت اگر برای خدا باشد یا مورد رضایت خداوند متعال باشد، به هر نوعی از انواع، یقیناً امری ستوده است. همان گونه که خداوند در قرآن در رابطه با زن و مرد می فرماید:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (سوره روم آیه ۲۱) و از نشانه های [قدرت و ربوبیت] او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و در میان شما دوستی و مهربانی قرار داد؛ یقیناً در این [کار شگفت انگیز] نشانه هایی است برای مردمی که می اندیشند،

آنچه از این آیه شریفه قرآن کریم بر می آید اسن است که یک حس خدا دادی که در اساس زندگی زن و مرد قرار داده شده، همین محبت و مهربانی است : زیرا اگر این موهبت الهی در کار نبود معلوم نبود چه بر سر رابطه زناشویی می آمد . محبتی که علاوه بر ارضایی عاطفی ، سلامت و امنیت را در خود داشته باشد و اطمینان بخش بوده ک حس آرامش یابه اصطلاح قرانی (سکینه قلبی) را به همراه داشته باشد . و همچنین سالم ترین فضا برای ارضای نیاز عاطفی انسان خانواده است . خانواده بستری برای جبران کمبود ها و کاستی ها و منابع اصیل آ امشب و عاطفه و محبت است که این نقش اهمیت خانواده و مسئله محبت را بیش از پیش روشن می سازد. (سلیمی افجانی، ۱۴۰۱)

اهمیت محبت در کانون خانواده

اگر زن و شوهر به همدیگر علاقه داشته باشند و محبت بینشان حکمفرما باشد، آبرویشان یکی می شود، پدر و مادر و فامیلشان یکی می شود ،نگاه ها و دیده ها و برخوردها یکی می شود . کشمکش ها از میان می رود . محبت تمام فاصله ها را برمی دارد و تمام منیت ها را می شکند. حرف مردم در آن ها هیچ اثری ندارد .مشکلات زندگی بر آنان پوچ است و سختی ها هموار می شود

(فرحزاد، ۱۳۹۵، ص ۱۳۰) مولانا در باب محبت زیبا سخن می گوید: کیمیایی همانند محبت وجود ندارد. وقتی محبت آمد، انسان زشتی ها را نمی بیند. فقط خوبی ها را می بیند . وقتی پدری به فرزندش علاقه دارد ، اگر فرزندش زشت ترین افراد هم باشند باز دوستش دارد و او را زیبا می بیند. از محبت خارها گل می شود و از محبت سرکه ها مل می شوند (همان ، ص ۱۴۲)

اهمیت تولید محبت در خانواده

از سرمایه های دنیا هرچه را به کار بزنی زیاد می شود. محبت را هم باید به کار زد. باید اعمال کرد. محبت محبت می آورد. ملا عبدالله در (مکاتیب) می گوید: همانطور که مردم ورزش های بدنی می کنند، مومن هم باید ورزش محبت کند، در محبت مسابقه بگذارد. زن و شوهر باید در محبت از یکدیگر سبقت بگیرند. پدر و مادر و فرزندان نیز همین طور. شمشیر محبت قوی ترین شمشیر هاست، هیچ شمشیری به قوت و قدرت آن نمی رسد.

در روایات آمده است: وقتی امام جماعت و مأموم محبت دوستی برقرار نباشد و یکدیگر را دوست نداشته باشند، نماز شان از سقف بالا نمی رود. چون جماعت نیست. تفرقه استدلال باید باهم باشد. (فرحزاد، ۱۳۹۵، ص ۱۳۳) با توجه به آیات و روایات می توان به اهمیت محبت در خانواده که اولین نهاد اجتماعی انسان می باشد پی برد. خانواده متشکل از چند نفر نی باشد پس چنان که محبت در میان آنها نباشد زود از هم متلاشی می شود و با آن هدف و غایت اصلی نمی رسد.

۱. راهکارهای تقویت محبت

۱-۱ ابراز محبت کلامی و عملی

بنایی خانواده بر پایه محبت استوار است، با مهر و دوستی، بسیاری از کاستی ها جبران می شود و بدون آن، بسیاری از خصلت های پسندیده دیگر درک نمی شود. در زندگی زناشویی، الفت و مهربانی، دل ها را به هم نزدیک می سازد و امیدواری و اطمینان را در وجود همسر می نشاند. محبت زن و شوهر نسبت به یکدیگر می تواند به وسیله زبان و یا با روش های مختلف در عمل و در موقعیت های گوناگون بیان شود، اظهار دوستی نیز باید با ید بایان کلماتی صریح و عاشقانه شکل بگیرد تا روح غبار گرفته در مسیر زندگی به پاکی بدل شود و نشاط و شادابی در رگ های زندگی جریان یابد.

محبت امری قلبی است ولی تا در قالب رفتار و واکنش های متقابل نمود نیابد کسی از آن آگاه نمی شود. برخی با این فکر که من همسر و فرزند و را دوست دارم و خدا نیز می داند، پس چه نیازی است او را از این علاقه آگاه کنم، واز محبت به همسر غافل می شود در حالی که بنا بر روایات امامان معصوم علیهم السلام، دوست داشتن تنها کافی نیست بلکه باید آن ها را از میزان عشق و مهربانی خود با خبر سازیم (

اسحاقی، ۱۳۸۵، ص ۲۷-۲۸) رسول گرامی اسلام می فرماید: هرچه ایمان انسان کامل تر باشد، به همسرش بیشتر اظهار محبت می کند. (همان، ص ۲۲۸)

پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: قَوْلُ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ إِنِّي أَحِبُّكَ لَا يَذْهَبُ مِنْ قَلْبِهَا أَبَدًا. [۱] این گفتار شوهر به همسرش که «من تو را دوست دارم»، هرگز از قلب زن بیرون رفتنی نیست. (حر عاملی، ج ۱۴، ۱۳۸۶، ص ۱۰) خداوند در قرآن مجید در سوره نساء آیه ۱۹ می فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِيَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَ يَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

ای کسانی که ایمان آورده اید! برای شما حلال نیست که زنان را به اکراه به ارث برید و بر آنان سخت نگیرید تا بعضی از آنچه را به آنان بخشیده اید، خود ببرید، مگر آنکه مرتکب فحشاء آشکار شوند و با آنان به نیکویی رفتار کنید و اگر از همسرانتان خوشتان نیامد چه بسا شما چیزی را خوش نداشته باشید، ولی خداوند، خیر فراوان در آن قرار داده باشد.

۱-۲ چشم پوشی از خطاها

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۚ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (سوره نور آیه ۲۲) عفو کنند و از مجازات درگذرند؛ آیا دوست نمی دارید خدا شما را بیامرزد؟ [اگر دوست دارید، پس شما هم دیگران را مورد عفو و گذشت قرار دهید]؛ و خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.

بهترین سفارش اسلام در مورد مسائل خانوادگی گذشت و چشم پوشی زن و شوهر و دیگر اعضای خانواده از لغزش ها، کج خلقی ها و اشتباه های یکدیگر است، زیرا زن و شوهر مانند دیگر انسان ها، روحیات و طرز تفکری دو گانه دارند. از این رو اهمیت گذشت و تاثیر آن در تداوم روابط آشکار می شود، و جود گذشت، بی گمان کانون خانواده را با حرارت نگاه می دارد، عشق و محبت را افزایش می دهد و اختلاف و مشاجره را پایان می بخشد، گذشت نشان حسن و نیت خوش بینی به زندگی است، زیرا انسان به آسانی و به سرعت نمی تواند به خطا و اشتباه های خود پی ببرند، بلکه باید با شیوه ای او را به قله آگاهی رساند (داودی، ۱۳۸۴، ص ۳۷)

۱-۳ پرهیز از عیب جویی

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا (نساء، ۱۴۸) خدا افشای بدی های دیگران را دوست ندارد، جز برای کسی که مورد ستم قرار گرفته است [که بر ستم دیده برای دفع ستم، افشای بدی های ستمکار جایز است]؛ و خدا شنوا و داناست. آنچه حرام است افشای عیوب مردم در برابر

ای از این خانواده هاست که با وجود بیشترین مشکلات و سختی‌هایی که در جامعه بر آنها وارد می‌شد، در خانه، زیباترین و آرامش بخش ترین خانواده را داشتند. (حسینی، ۱۳۸۴، ص ۶۸، ۱۳۸۴)

۲-۲ استحکام بنیان خانواده

خوش اخلاقی و محبت کردن می تواند پایداری خانواده را بیشتر کند و حتی باعث افزایش معیشت خانواده می شود. وقتی افراد خانواده با روحیات شاد و مثبت و با انرژی قدم به میدان تلاش و کار می گذارند مسلماً نسبت به شخصی که به خاطر مشکلات خانوادگی نگران و ناراحت است واکنیزه ای برای تلاش ندارد و در بی حوصلگی و درماندگی به سر می برد، بیشتر می تواند برای خانواده تلاش کنند و اینکه در روایات داریم اگر مردی به همسر خودش سخن محبت آمیز دوستت دارم بزند هرگز از قلب او بیرون نمی رود؛ و اثرات زیادی بر زندگی می گذارد که بهترین آن را می توان استحکام بنیاد خانواده بیان کرد. وقتی درسختی ها، مرد احساس می کند که در کنار او و پا به پای او کسی هست که سختی ها را تحمل می کند؛ احساس امیدواری می کند و سعی می کند این تکیه گاه را از دست ندهد و به او محبت می کند. برآوردن نیازهای عاطفی، مهم ترین محصولی است که تدوام و استحکام خانواده را تضمین می کند. (سلیمی افجانی، سال ۱۴۰۱) امام باقر علیه السلام می فرماید: «الَّذِينَ هُوَ الْحُبُّ وَالْحُبُّ هُوَ الدِّينُ» هر چه این رشته را محکم تر و استوارتر کند، عملی است ستوده و موجب استحکام بنیاد هر خانواده می شود. (مجلسی، ۱۳۸۶، جلد ۶۶، ص ۲۳۸)

۲-۳ تربیت صحیح

اصولاً محبت در تربیت، نقش کلیدی دارد. از مهم ترین امور در تربیت، ایجاد ارتباط بین مربی و متربی است و بهترین نوع رابطه، رابطه ای است که بر اساس محبت باشد؛ زیرا چنین رابطه ای، رابطه طبیعی است. (حسینی زاده، ۱۳۸۰، جلد ۱، ص ۸۴). بی شک، یکی از بنیادی ترین نیازهای انسان، پس از نیازهای ضروری (نیاز به آب، غذا و...) نیاز به محبت است، اگر این نیاز انسان برآورده شود، تا حد زیادی، نیازهای زیستی دیگر را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. البته این نیاز در کودکان شدیدتر است؛ چون اولین سرپرست کودک، خانواده است. والدین باید به این نیاز او توجه ویژه ای کنند و پاسخ به موقع و صحیح به این نیاز کودک، اساس و پایه تربیت اوست؛ زیرا برآوردن این نیاز در کودک، آرامش روانی، امنیت خاطر، اعتماد به نفس، اعتماد به والدین و حتی سلامت جسمی او را در پی دارد و عدم پاسخ له این نیاز باعث فروپاشی آرامش روانی، بی اعتمادی به خود و دیگران و احساس نا توانی و حقارت، بیماری های جسمی و روانی گوناگون و انحراف های اجتماعی بسیاری خواهد انجامید. (همان، ص ۷۸)

سیره عملی و احادیث پیشوایان معصوم علیهم السلام نیز بیانگر توجه ویژه مکتب تربیتی اسلام به این اصل مهم است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره محبت و ترحم به کودکان می‌فرماید: «أَحَبُّوا الصَّبِيَّانَ، وَ ارْحَمُوهُم، إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْضِبُ لَشَيْئٍ كَغَضَبِهِ لِلنِّسَاءِ وَ الصَّبِيَّانِ؛ کودکان خود را دوست بدارید و به آنها ترحم کنید، خداوند بر هیچ چیزی خشم نمی‌گیرد، آن چنان که به خاطر زنان و کودکان خشم می‌گیرد». (حر عاملی، ۱۳۸۶، جلد ۵، ص ۱۲۶).

۲-۴ بازدارنده از فساد

از سرمایه های فطری که خداوند با توجه به اقتضای حکمتش در وجود انسان به ودیعه نهاده غریزه حب ذات است. هر انسانی به خودش علاقه و محبت دارد و به خاطر همین غریزه می‌توان صفات پسندیده را در خود پرورش دارد؛ البته به شرط آنکه این غریزه به طور صحیح هدایت و ارضا شود؛ در غیر این صورت منشأ بدبختی و شقاوت خواهد بود. ویکی از راه های ارضای غریزه حب ذات تکریم، توجه و محبت است که باعث احساس ارزشمندی و عزت نفس می‌شود و از روانی متعادل و سالم برخوردار است؛ ولی اگر این غریزه ارضا نشود و مورد توجه قرار نگیرد باعث پستی و حقارت و روانی افسرده و بیمار خواهد شد و معرض انحراف های گوناگون است و در زندگی با خطرانی مواجه خواهد شد. در نتیجه اگر افراد در خانواده مورد لطف و محبت قرار بگیرند و تنها این نیاز در خانواده تأمین شود باعث می‌شود افراد با شخصیت و با ارزش پرورش یابند و دیگر جایی برای بذهکاری، گناه و فحشا به وجود نمی‌آید. (دانشمند، سال ۱۴۰۴، جلد ۱، ص ۵۴)

نتیجه

محبت در خانواده کلید اساسی در رشد و تحکیم خانواده است. و از متون دینی فهمیده می شود که محبت در خانواده یک اصل و فرهنگ است. و آیات و روایات برا آن تاکید زیادی دارند. محبت در خانواده باعث جلوگیری از بروز خطراتی می شود که فرد و خانواده را تهدید می کند و همچنین محبت علاوه بر فواید و اثراتی که بر زندگی فردی و اجتماعی دارد آثار معنوی زیادی از جمله پایداری ایمان ، رسیدن به سعادت و آجر و پاداش خواهد داشت. گشایش مشکلات زندگی در سایه محبت قابل حل است

منابع

*قرآن

- *نفیسی ناظم الاطباء_علی اکبر، ۱۳۵۵، فرهنگ نفیسی، قم، جلد ۵، چاپ دوم، کتاب فروشی خیام،
- *فرحزاد_حبیب اله، ۱۳۹۵، محبت و رحمت، قم، آل فاضل
- *اسحاقی_سید حسن، ۱۳۸۵، کانون محبت (رهنمودهای های اخلاقی پیامبر اعظم درباره خانواده)، مصحح محمدصادق، دهقان، قم، چاپ اول / ۱۳۸۵، کتاب طه
- *حسینی زاده_سید علی، ۱۳۸۰، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت علیهم السلام در تربیت فرزند، قم، جلد ۱، پژوهشکده حوزه و دانشگاه،
- * دانشمند_مهدی، ۱۴۰۴، تربیت، خانواده و سبک زندگی اسلامی، قم، جلد اول، انتشارات خادم رضا (
- *پاینده _ ابوالقاسم، ۱۳۲۴، نهج الفصاحه، قم، سازمان انتشارات جاویدان
- *تمیمی آمدی_عبدالواحد، ۱۳۸۱، غررالحکم و دررالکلم، مترجم مصطفی درایتی، جلد ۱، چاپ اول، ضریح آفتاب
- *متقی_علی بن حسام الدین، ۱۴۰۹ق، کنز العمال، حیانی_بکری، لبنان_بیروت، جلد ۱۶، چاپ اول، موسسه رساله
- *صدری_مهدی، ۱۳۹۰، آیین دلبری، قم، چاپ دوم، عطر یاس،
- *جعفری_زینب، ۱۳۸۸، قهر و آشتی، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما
- *حرعاملی_محمدبن حسن، ۱۳۸۶، وسائل شیعہ، عبدالرحیم ربانی شیرازی، تهران، جلد ۵_۱۴، چاپ ۱۰، کتابچی،
- *قرائتی _ محسن، ۱۳۸۳، تفسیر نور، تهران، جلد ۸، چاپ ۱۱، درسهای از قرآن
- *حسینی_داود، ۱۳۸۴، راهکارهای برقراری روابط سالم و سازنده در خانواده، قم، چاپ اول، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما،

*کلینی _ محمد بن یعقوب، ۱۳۶۳، اصول کافی، غفاری _ علی اکبر، تهران ، جلد ۴، چاپ ۴، دارالکتب الاسلامیه

*محمّدی ری شهری _ محمد، ۱۳۸۶، میزان الحکم، شیخی _ حمید رضا، قم، جلد ۵، چاپ ۱۵، دارالحديث

*مجلسی _ محمد باقر، ۱۳۸۱، بحار النوار، قم، جلد ۷۴ _ ۱۰۱، چاپ ۴، دارالکتب الاسلامیه

* کاشفی _ محمد رضا، ۱۳۷۶، آیین مهر ورزی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی

مقالات

*توحیدی نژاد _ علی، ۱۳۹۸، آثار فردی و اجتماعی مدارا در خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث، مقاله سفید، سال دوم، شماره شش

*مقاله بررسی خانواده متعادل در نهج البلاغه فاطمه داود آبادی

*سلیمی افجانی، ۱۴۰۱، جایگاه و نقش محبت در خانواده اسلامی _ ایرانی و راه های ایجاد آن ، معرفت، سال سی و یک ، شماره دوازده

*جباری _ محمد رضا، ۱۴۰۰، تاثیر مشورت در سعادت خانواده از منظر قرآن و روایات، پژوهشنامه معارف قرانی، سال دوازده، شماره چهل و شش،